

VISUOMENINIO DARBO PASIDALIJIMO ASPEKTAI

Visuomeniniu darbo pasidalijimu mūsų domisi vien ekonomistai. Tokia tradicija susidarė dėl sociologinių tyrimų stokos ir dėl grynai praktinio požiūrio į šią problemą. Socialinis visuomeninio darbo pasidalijimo turinys mokslinėje literatūroje vis dažniau tapatinamas su ekonominiu jo turiniu, o sociologinis tyrimo aspektas — su ekonominiu¹.

Ekonomistai, akcentuodami tik funkcinę-gamtinę darbo pasidalijimo pusę, kartais net visai išleidžia iš akių jo socialinius bruožus ir ima laikyti jį tam tikru gamtos dėsniu². Tačiau toks „grynai ekonominis“ požiūris į darbo pasidalijimą yra vienpusiškas ir klaidingas³. Čia nejučiom užmirštama, kad „politinė ekonomija tyrinėja visai ne „gamybą“, bet visuomeninius žmonių santykius gamyboje, visuomeninę gamybos santvarką“⁴, „ne daiktus, o santykius tarp žmonių ir galų gale tarp klasių“, nors „tie santykiai visada *susiję su daiktais ir pasireiškia kaip daiktai*“⁵.

Politinė ekonomija, be savo „apatinės“ ribos, skiriančios ją nuo technikos ir gamtos mokslų, turi ir „viršutinę“ ribą, kuri skiria ją nuo sociologijos. Politinė ekonomija tiria ne visus, o tik tuos žmonių santykius gamyboje, kurie yra glaudžiai susiję su materialine-technine gamybos puse. Todėl politinė ekonomija, kaip vienas iš visuomenės mokslų, negali apimti visų visuomeninio darbo pasidalijimo aspektų: ji apima tik ekono-

¹ Pvz., V. Moskovič, pradžioje darbo pasidalijimą apibūdinusi kaip socialinę-ekonominę kategoriją, toliau tas dvi jo puses faktiškai sutapatina ir rašo, kad „darbo pasidalijimo klausimas — vienas iš svarbesnių marksistinės-lenininės ekonominės teorijos klausimų“, kad darbo pasidalijimas padeda „apžvelgti ekonominę visuomenės struktūrą“, kad „norint tikrai mokslškai išanalizuoti ekonominius santykius“, reikia kritikuoti buržuazinę sociologiją ir t. t. (В. М. Москович, Общественное разделение труда при социализме, М., 1966, стр. 3—5).

² И. Сугеревский, Проблемы разделения труда, М., 1963, стр. 11, 20, 21, 28.

³ Tarp kitko, šis požiūris yra artimas pozityvistų koncepcijai, pagal kurią ekonominiai tyrimai esą grynai techninio pobūdžio, visuomeniškai neutralūs, o visos socialinę santvarką liečiančios problemos — sociologijos dalykas (žr. O. Lange, O socializme i gospodarce socialistycznej, Warszawa, 1966, str. 44—45).

⁴ V. Leninas, Raštai, t. 3, p. 41.

⁵ К. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 13, стр. 498.

minį, palikdama už savo kompetencijos ribų antrą, ne mažiau svarbų jo aspektą — sociologinį⁶.

Skirtingai nuo ekonomikos, tiriančios gamybą kaip žmonių bendradarbiavimą, susijusį su daiktais ir pasireiškiantį per daiktus, sociologija domisi gamybos procesu jo santykyje su visuomenės institucijomis, tiria, koks visuomeninis „mechanizmas“ reguliuoja žmonių sąveiką darbe⁷. Visuomeniniu darbo pasidalijimas ir yra vadinamas dėl to, kad jis reiškia ne tik vienalaikį skirtingų darbo rūšių egzistavimą, bet ir tam tikrą žmonių pririšimą prie tų darbo rūšių. Visuomeninio darbo pasidalijimo esmę sudaro ne paprastas darbo skaidymosi faktas, o tai, kad to skaidymosi metu atsiranda specialus visuomeninis „mechanizmas“, priklausantis žmogų prie vienos kurios darbo rūšies, t. y. kiekvienas individas gauna specialią veiklos sferą, iš kurios jis negali pasitraukti⁸. Sociologija, atskleisdama šį naują darbo pasidalijimo aspektą, padeda jį suprasti konkrečiau, giliau, visapusiškiau.

Darbo pasidalijimo (kaip ir kiekvieno socialinio reiškinio) visuomeniškumas gali būti suprantamas keleriopai — nelygu, kokia reikšmė vartojamas pats „visuomeniškumo“ terminas:

1) visuomeniška viskas, kas *egzistuoja visuomenėje, priklauso visuomenei*. Šia prasme visuomeninė bus bet kokia darbo diferenciacija, o „darbo pasidalijimo“ ir „visuomeninio darbo pasidalijimo“ sąvokos sutaps. Tokia šių terminų vartoseną yra labiausiai paplitusi — tapusi, galima sakyti, kasdiene;

2) visuomeniška tai, kas *būdinga tik visuomenei ir nebūdinga gamtai*. Šia prasme „visuomeniškumo“ terminą vartojo marksizmo klasikai, visuomeninį darbo pasidalijimą skirdami nuo gamtinio⁹;

3) visuomeniška vien tai, kas *bendra, kolektyvu*. Taip šis terminas vartojamas, kai visuomeninis darbo pasidalijimas priešpastatomas indivi-

⁶ V. Leninas yra pabrėžęs, kad, norint išvengti eklektikos visuomenės reiškinų tyrimė, visada būtina aiškiai skirti ekonominę problematiką nuo sociologinės (Ленинский сборник, XI, М.—Л., 1931, стр. 350—378).

⁷ Darbo ekonomikos ir darbo sociologijos santykis tarybinėje mokslinėje literatūroje kol kas mažai tyrinėtas. Kiek daugiau šiuo klausimu rašo Lenkijos Liaudies Respublikos mokslininkai (žr. J. Szczepański, Uwagi o przedmioce i zadaniach socjologii pracy. Kn. „Jak pracuje czlowiek“, Warszawa, 1961, str. 169; A. Matejko, Praca i koleżeństwo, Warszawa, 1963, str. 51).

⁸ K. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. 3, М., 1955, стр. 31—32. Šį darbo pasidalijimo aspektą teisingai nurodo ir kai kurie tarybiniai mokslininkai. „Ne bet koks darbo pasidalijimas yra visuomeninis,— rašo, pvz., V. Kornijenka. — Visuomeniniam darbo pasidalijimui būdingas pastovus skirtingų visuomenės dalių pritivartinimas prie skirtingų gamybos sferų, nulemiantis tam tikrą socialinę struktūrą“. (В. П. Корниенко, Общественное разделение труда в период перехода к коммунизму, М., 1963, стр. 14—15).

⁹ K. Маркс и Ф. Энгельс, Соч., т. 3, стр. 30, 31, 60; K. Marksas, Kapitalas, t. I, V., 1957, p. 315—316.

dualiam, atskiram darbo pasidalijimui. Tai *tam tikras* darbo *suvisuomenimo laipsnis*, daugiausia tiriamas ekonominiais metodais;

4) visuomeniška viskas, kas *sociališkai organizuota*, susiformavę į tam tikras socialines grupes, institucijas. Tai socialinės organizacijos formų visuma, socialinis visuomenės „organizmas“. Šia savo prasme „visuomeniškumo“ terminas dažniausiai vartojamas sociologijoje¹⁰.

Taigi darbo pasidalijimas yra ne grynai ekonominis, o socialinis-ekonominis reiškinys. Analizuojant jį vien iš ekonominio taško, negalima apimti visų to reiškinio socialumo (visuomeniškumo) aspektų. Sutapatinant skirtingas darbo pasidalijimo puses, labai susiaurinama jo socialinė esmė, o visos darbo pasidalijime kylančios problemos imamos laikyti grynai ekonominėmis. Nepakankamai tiksliai skirdami ekonominę darbo pasidalijimo problematiką nuo sociologinės, ekonomistai dažnai „nėsėkmingai mėgina pagilinti tokius darbo problematikos aspektus, kurie galimi tik sociologijoje“¹¹.

¹⁰ Jausdami „visuomeniškumo“ termino daugiaprasmiškumą ir norėdami išvengti painiavos, vieni autoriai siūlo visuomeninį darbo pasidalijimą siaurąja prasme skirti nuo jo pasidalijimo: plačiąja prasme, kiti — darbo visuomeninį pasidalijimą nuo visuomeninio darbo pasidalijimo, treči — nuo darbo techninio pasidalijimo, ketvirti — nuo gamybos visuomeninio pasidalijimo ir t. t.

¹¹ A. Matejko, *Praca i koleżeństwo*, str. 57.